

עדת-אגרונט, שסיימה השנה את תפקידה מבלי שאיש הצטער על כך, הוסיפה לאוצר-המילים הישראלי את המילה "קונספציה".

בעזרת מילה זו ניסתה הוועדה להסביר את אחת התעלומות הגדולות של הדור: כיצד זה קרה שאגף-המוריעין של צה"ל, המורכב מאנשי שים מיקצועיים ואינטליגנטיים, התעלם לפני יומיהכפורים מן הפיזמנים שהוכיחו, מעל לפי ספק סביר, כי המצרים והסורים עומדים לפי תוח בהתקפה על ישראל.

חסנון הייכל, בסיפרו שיצא והיעתה לאור, מתאר כיצד עקבו המצרים בתדהמה גוברת אחר חוסר-התגובה של צה"ל על סימנים בולטים אלה. אף קצין מצרי אחד לא האמין, בעת התיכנון, שניתן יהיה לשמור את ההכנות-למלחמה בסוד. הוויכוח בצמרת המצרית היה רק על המועד שבו יגיסי צה"ל את כוחותיו — 10, 15 או 5 ימים לפני שעת-השיץ.

לאמין של צה"ל היתה "קונספציה", שעליה לא יכלו המצרים והסורים לצאת להתקפה. קונספציה זו גברה על כל ההוכחות בשטח שהעידו על ההיפך. בתזכיר שהגיש השנה לממשלה, אחרי מסירת הדו"ח הסופי של ועדת-אגרונט, גילה דויד "דור" אלעזר, כי אמין כלל לא טרח להעביר לו את המידע העצום שהצטבר בחיקיו — מידע שהכיל עשרות פרטים שלא-יאימנו, ואשר כל אחד מהם היה די בו כדי לשכנע אדם סביר שעומדת להיערך התקפה גורלית.

למשל: הידיעה כי המופתי הראשי של צבא מצרים

אשכול היה סוחר-מלידה, גאון של משא-ומתן, אדם מתון באופיו ונוקשה בתפישתו. הוא סבר שסוחר ממולח אינו מציע שום דבר לפני המשא-ומתן, מציע את המינימום בראשיתו של המשא-ומתן, ומשתדל להשיג פשרה טובה ככל האפשר לעצמו. בתום המשא-ומתן.

גולדה היא אשה פרימיטיבית, חסרת-תיכנון, שעולמה הרוחני מורכב מכמה סיסמות שלמדה בילדותה, כגון "כל הגויים שונאים את היהודים". היא שואה ערבים, פחדה מהם ובזת להם. היא החליטה "להחליט שלא להחליט", מפני שלא האמינה אף לרגע באפשרות של שלום. השטחים היו בעיניה, פשוטו כמשמעו, שלל-מלחמה, שכדאי להחזיק בו כל זמן שהאמריקאים מרשים.

רבין הוא צבר, בן דור אחר. המוח האנאליטי שלו קבע כי הזמן פועל לטובת ישראל, ושעליכן כדאי לדחות את הכל. להחזיק בשטחים, להחזיר את המינימום האפשרי כדי להרוויח זמן, ולשמור על היחסים ההדוקים עם ארצות-הברית.

בכל מיקרה, ההנמקה היא שונה לגמרי, ותהליכי-החשיבה שונים לחלוטין. אך המסקנה המעשית היתה שוה.

הדבר אינו מוזר, מפני שהשנוני בין האישי שים הוא שיטחי. מתחת לתכונות האישיות, נמצא רובד עמוק, כמעט בתי-מורע, המשווה תף לכולם: הקונספציה.

קונספציה זו לא נולדה במלחמת ששת-הימים. היא היתה קיימת כבר קודם-לכן, ולוי אשכול רק התאים אותה למציאות שהשתנתה במלחמה.

הנישבו

מבחינת תפיסת-היסוד אין כל חרד בין חמשת האנשים שניהלו עד כה את המדינה, והשונים זה מזה ככל שהמושה בניאדם יכיר לים להיות שונים: דויד בן-גוריון, משה שרת, לוי אשכול, גולדה מאיר ויצחק רבין. היא היתה משותפת להם, וככל עוזריהם, מיפלגני תיהם ומסדרותיהם.

פקד על החיילים לשבור את צוס-יראמאדאן, המקודש למוסלמים, ולהתחיל מייד לאכול. דבר כזה פשוט לא ייתכן בתרגיל צבאי רגיל. אמין לא העביר מידע זה לרמטכ"ל, מפני שכל דבר שלום התאים קונספציה לא חדר כלל לתודעתו.

דוגמה קטנה — אך הרתיגורל — זו מבליטה מחדש את אחת התכונות היסודיות של המוח האנושי, האישי והציבורי. בניאדם זקוקים לקונספציה — תכנית שיכלית מאורגנת ומגובשת — כדי לתפקד כראוי. בילעדיה, אין הם יכולים למיין את שפע הידיעות והרשמים המגיעים אל מוחם בכל עת. אולם משוצרה קונספציה, נוטים בני-האדם להתעלם מכל העובדות שאינן תואמות אותה, לראות רק את המתאים ולפסול את כל השאר.

יומיהכפורים הוכיח, עד כמה קשה לשנות אפיון את הקונספציה של גוף קטן ומיקצועי, כמו אגף-מוריעין צבאי. על אחת כמה וכמה קשה הרבה למדינה שלמה, שהקונספציה שלה התבששה כמשך דורות.

דבר זה מסביר את אחת התופעות המזרות ביותר — לכאורה — של שילטון רבין.

4 הקונספציות

זחה של קונספציה טמון בכך שעם התקבלה, היא הופכה מובנת-מאליה. בעליה אינם מודעים לה בדרך-כלל, וממילא גם אינם מעלים כלל בדעתם שיכולה להיות אחרת.

אולם כאשר קמה מדינת-ישראל, במאי 1948, עמדו לפניו לפחות ארבע קונספציות אפשריות:

הקונספציה המערבית, זו שנתקבלה, אמרה: ישראל היא חלק מן המערב. היא גוף זר בעולם הערבי, והערבים לא ישלימו עימה לעולם, או בעתיד הנראה-לעין. המשימה המרכזית של המדינה היא להתגונן מפני הערבים, ולשמור על עורק-החיים החיוני של המדינה אל המערב. לשם כך זקוקה ישראל, כתנאי בליעבור לקיומה, לברית עם מעצמה מערבית אחת לפחות.

הקונספציה הקומוניסטית, שבה דגלו מקי והאגף השמאלי של מפ"ם, אמרה אותו דבר, רק להיפך. הקומוניזם עומד להשתלט על העולם. ברית-המועצות תהיה הכוח הדומיננטי במרחב. על ישראל לנתק את הקשר עם המערב, ולפתח עורק-חיים אל הגוש הסובייטי. מאחר שהערבים יילכו באותה דרך, תיעלם הבעייה הישראלית-הערבית מעצמה.

הדוגל הקיצוני ביותר בתפיסה זו היה משה סנה, שעוב ביגללה את מפ"ם והצטרף למקי. הוא ניבא את הכיבוש הקרוב של המזרח התיכון על-ידי הצבא הסובייטי, ומשום כך אף הצדיק את מישפט-ארון, עלילת-הרופאים ושאר מעשי-הטירוף של סטאלין, בשלב הסופי של שילטונו.

הקונספציה הנייטראליסטית, שנביאה היה ד"ר נחום גולדמן, טענה כי האינטרס הציוני העליון של ישראל הוא לשמור על קשר אמין עם היהודי ארצות-הברית וברית-המועצות גבייחד. היא הציעה לישראל להינתק כליל ממשחק המעצמות. להיות ל"שווייץ של המזרח התיכון", להימנע אף מהצטרפות לאו"ם, לשמור על יחסים טובים עם שתי מעצמות-העל.

הקונספציה המרחבית, אמרה כי על ישראל לחתור להשתלבות במרחב, לפעול למען התארגנות מרחבית שתכלול את ישראל לצד ארצות-ערב, על בסיס ברית לעזרה-יהודית בין התנועה הלאומית הערבית והתנועה הלאומית הישראלית. תפיסה זו קבעה שמקומה הטיבעי של ישראל אינו בגוש המערבי או בגוש הקומוניסטי, אלא בגוש החדש של "העולם השלישי", הנמצא בעימות עם שתי מעצמות-העל כאחת. ערב קום המדינה, ניתן הביטוי המגובש ביותר לקונספציה זו על-ידי קבוצה קטנה שקראה לעצמה "ארץ-

חגישה בנים בהגדה

עקרונות שהובילו להסדר-החלקי בסוף תשל"ה הם: על ישראל להרוויח זמן; כדאי לה להחזיק בכל השטחים הכבושים ככל שהיא יכולה; אין סיכוי להסדר הכולל הרצוי לישראל; ואילו ההסדר הכולל שהוא אפשרי אינו רצוי לישראל.

ובעיקר: ישראל זקוקה לארצות-הברית. היא יכולה להתווכח עם ארצות-הברית, לרוב עימה עד לגבול מסויים — אך אסור לה בשום פנים ואופן להביא לגיתוק היחסים ההיסטוריים איתה.

אף אחד מן העקרונות האלה לא הומצא על-ידי רבין. הוא קיבץ אותם, מן המוכן, מידי גולדה מאיר, ואינו גולדה, שלא הגתה בכל ימי חייה רעיון חדש כלשהו, קיבצה אותם מן הימוכן מידי לוי אשכול, ראש ממשלת ששת-הימים.

היה זה אשכול שהחליט, מייד אחרי המלחמה, שאין לצאת בשום יוזמת-שלום. מאחר שישראל כבשה שטחים נרחבים, כדאי לה לעשות את הכל כדי לשמור על הסטאטוס-קוו החדש. כפי שהסביר זאת אחד האנשים המרכזיים במיטסד, המהגן עתה כחבר בממשלה: "הקו הוא פשוט. נשתדל להחזיק בכל השטחים שכבשנו. אם יהיה לחץ אמריקאי ונצטרך להחזיר — נשתדל להחזיר מעט. אם יהיה לחץ כבד — נחזיר הרבה. אם יהיה לחץ שלא נוכל לעמוד בו, נחזיר את הכל. אם יהיה לנו מזל, לא נצטרך להחזיר כלום."

הרעיון של שלום ישראלי-ערבי אינו מופיע בתפיסה זו כלל.

זוהו הקו המשותף של אשכול, גולדה ורבין. לכאורה, מוזר שביכול ייתכן קו משותף לשני דמויות כריזם שונות.

מבאול להסדר-חלקי: הקונספציה

ישראל הצעירה" (ושנודעה בכינוי "קבוצת במאבק"), שפירסמה את החוברת "מלחמה או שלום במרחב השמימי".

הרכבה ועה על פסים

קונספציה של בניין חדש נקבעת על-ידי האדריכל. לא לחינם נקרא דויד בן-גוריון, "אדריכל המדינה". הוא האיש שקבע את הקונספציה היסודית שלה. מארבע האפשרויות, הוא בחר בראשונה. בן-גוריון היה פוליטיקאי מעשי. מעולם לא ניסח את תורתו בכתב, בצורה מגובשת. בניגוד לדימוי שניסו ליצור לו במאוחר, הוא לא היה הוגה-דיעות. אך היתה לו תפיסה היסטורית רחבה.

הוא העמיד את הרכבת הישראלית על הפסים שעליהם היא נעה מאז, מבלי שתוכל לסטות ימינה או שמאלה. במלחמת-העצמאות קיבל בן-גוריון עזרה מווינגטון ומוסקבה. הוא ניצל עדי-תום את שביית-הנשק הקצרה ששררה אז בין שתי מעצמות-העל. אך ברגע שהיה עליו לבחור, שרף את הגשר אל ברית-המועצות ושקד על חיזוק הגשר אל המערב.

הוא היה מוכן לנצל ניגודים בין המדינות המערביות לבין עצמן, כך, כאשר התקרבה ארצות-הברית לעולם הערבי במהלך שנת 1954, ואחרי שנכשל עסקי-הביש שנעוד לחרור ריב בין קאהיר לווינגטון, לא היסס בן-גוריון להתקשר עם צרפת. זו היפשה או בעלת-ברית שתפתח חזית נגד מצריים, כדי שקאהיר לא תוכל לחוש לעזרת לוחמי-השיחרור האלגייריים.

תימרון זה הגיע לשיאו במיצע-קדש, בו כבשה ישראל כימעט את כל סיני. אך ברגע שקיבל בן-גוריון אולטימטום מהנשיא איזנהאואר, והיה צריך לבחור בין החזרת השטחים לבין עימות עם ארצות-הברית, לא היסס הוא הכריז בירבמקום על החזרת כל השטחים. לבן-גוריון לא היתה שום גישה לערבים. הוא לא האמין בשלום עימם, ולא עשה דבר כדי להשיגו. הוא אטם את אוזניו כלפי כל פנייה שבאה מן העולם הערבי, גם מצד גופים אופוזיציוניים שרצו להתקשר עם ישראל. הוא סירב להחזיר פליטים. במישור זה היתה נוקשותו כימעט מחלת.

אך הוא שמר מבד מישמר על עורקיהחיים של ישראל אל המערב. זו היתה צוואתו העדי וינה לירשיו.

קבוצה זו היתה הגוף היחיד ביישוב העברי, ובעולם היהודי בכללו, ששלחה במארס 1947 ברכה ל"וועידה הכל-אסיאתית" שהתכנסה בניו-דלהי, בהנהגת ג'והאראלאל נהרו, ושהיתה ההתארגנות הראשונה של המחנה שנודע לאחר מכן בשם "העולם השלישי" או "גוש המדינות הבלתי-מזוהות". גוש זה, שהתכנס בסוף תשל"ה בוועידת לימה, כולל עתה למעלה מ-80 מדינות. על המיברק חתמו אורי אבנרי ועמוס אילון.